

sit, una ratio videtur, quidquid evenerit, ferre moderatè: præsertim cum omnium rerum mors sit extremum; et mihi sim conscius, me, quoad licuerit, dignitati reipublicæ consuluisse; et hac amissa, salutem retinere voluisse. Quæ scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui conjunctissima fuisti mecum, et sententia, et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiamsi secus acciderit, te tamen rectè, verèque sensit. Atque utinam liceat aliquando aliquo reipublicæ statu nos frui, interque nos conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quæ facta sunt. De tuis rebus nihil esse, quod timeas, præter universæ reipublicæ interitum, tibi confirmo. De me autem sic velim judices, quantum ego possim, me tibi, salutis tuæ, libertisque tuis summo cum studio prestè semper futurum. Vale. *Lib. 6, ep. 22.*

NOTAS.

Commemorabam: traia á la memoria.

Conferre: comunicar.

LIBRO VII.

De las cartas escusatorias.

CARTA PRIMERA.

ARGUMENTO.

Responde á la queja de su amigo, de que no le hubiese escrito: dicele, que siente, aunque por otra parte se alegra de su larga ausencia. Aconsejale brevemente, que desempeñe las grandes esperanzas que se han concebido de él.

M. T. C. Curioni S. D.

Quamquam me nomine negligentiae suspectum tibi esse doleo; tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum, quam jucundum, requiri; præsertim cum, in quo accusabar, culpa vacarem: in quo autem desiderare te significabas meas litteras, præ te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem, et optatum amorem tuum. Equidem neminem prætermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim. Etenim quis est tam in scribendo impiger, quam ego? à te verò bis, terve ad summum, et eas per breves accepi. Quare si iniquus es in me iudex, et condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi æquum præbere de-

hebis. Sed de litteris hactenus. Non enim ve-
reor, ne non scribendo te expleam; præsertim
si in eo genere studium meum non aspernabe-
re. Ego, te absuisse tandem à nobis, et doleo,
quòd carni fructu jucundissimæ consuetudinis
tuæ; et lator, quòd absens omnia cum maxi-
ma dignitate es consecutus: quòdque in omni-
bus tuis rebus, meis optatis fortuna respondit.
Breve est, quòd me tibi præcipere meus incre-
dibilis in te amor cogit. Tanta est expectatio
vel animi, vel ingenii tui, ut ego te obsecra-
re, obtestarique non dubitem, sic ad nos con-
firmatus revertare, ut, quam expectationem tui
concitasti, hanc sustinere, ac tueri possis. Et
quoniam meam tuorum erga me meritorum
memoriam nulla umquam debeat oblivio; te
rogo, ut meminèris, quantæcumque tibi acces-
siones fiant et fortunæ, et dignitatis, eas te non
potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelis-
simis, atque amantissimis consiliis paruisses.
Quare hoc animo in nos esse debebis, ut ætas
nostra jam ingravescens in amore, atque in
adolescencia conquiescat tua. Vale. *Lib. 2,*
ep. 1.

NOTAS.

- Nominè: à título de negligente.
- Officium: correspondencia: el no escribirte.
- Accessiones: aumentos.

CARTA II.

ARGUMENTO.

*Habiendo echado César à Pompeyo de Italia,
escribió Cælio à Ciceron, aconsejándole no si-
guiese à Pompeyo. Respóndele en esta Ciceron,
que no pensaba en hacer tal cosa, y le da varias
razones, que tenia para no hacerlo; sin
embargo lo ejecutó luego.*

M. T. C. Imperator Cælio, Ædili Curuli S. D.

Magno dolore me affecissent tuæ litteræ,
nisi jam et ratio ipsa depulisset omnes mor-
lestias, et diuturna desperatione rerum obdu-
ruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen,
quare acciderit, ut ex meis superioribus litte-
ris id suspicarer, quod scribis, nescio. Quid
enim fuit in illis, præter querelam temporum,
quæ non animum meum magis sollicitum ha-
berent, quàm tuum? Nam non eam cogovi a-
ciem ingenii tui, quòd ipse videam, te id ut
non putem videre. Illud miror, adduci potuis-
se te, qui me penitus nosse deberes, ut me
existimares aut tam improvidum, qui ab exci-
tata fortuna ad inclinatam, et propè jacentem
desciscerem; aut tam inconstantem, ut collec-
tam gratiam florentissimi hominis effunderem,
à meque ipse deficerem, et, quod initio, sem-
perque fugi, civili bello interessem. Quod est
igitur meum triste consilium? ut discederem
fortassè in aliquas solitudines? Nosti enim non

modò stomachi mei, cuius tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Accedit etiam molesta hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor. Eo si oere carerem, quamvis parvis Italiæ latebris contentus essem. Sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos, sed jam etiam in vuculas malevolorum. Quod cum ita esset, nihil tamen numquam de protectione, nisi vobis approbantibus cogitavi. Sed mea prædiola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quòd autem in maritimis facillimè sum, moveo nonnullis suspicionem, velle me navigare: quod tamen fortassè non nollem, si possem ad otium. Nam ad bellum quidem, qui convenit? præsertim contra eum, cui spero me satisfacisse; ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest. Deinde sententiam meam tu facillimè perspicere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti: non enim te celavi; sed nonne tùm prævidisti, quàm abhorrentem ab urbe relinquenda? quod cum audissem, nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpersurum, quàm ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim (quod puto te existimare) ex his miseriis nihil aliud me querere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quàm pacem: ea desperata, nihil tam fugisse, quàm arma civilia. Hujus

me constantiæ puto fore, ut numquam poeniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Hortensium, quòd numquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tribuebatur ignaviæ: de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terreat, quæ mihi à te ad timorem fidissimè, atque amantissimè proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quæ non omnibus, hæc orbis terrarum perturbatione, impendere videatur: quam quidem ego à republica meis privatus, et domesticis incommodis libentissimè, vel ipsis istis, quæ tu me mones ut caveam, redemissem. Filio meo, quem tibi charum esse gaudeo, si erit ulla respublica, satis amplam patrimonium relinquam, memoriam nominis mei: sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim à reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum, adolescentem optimum, mihi charissimum, an dubitas, cum scias quanti cum illum, tùm verò Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissimè sollicitet? et eò magis, quòd in communibus miseriis hac tantum oblectabar specula, Dolabellam meum, vel potius nostrum fore ab iis molestiis, quas libertate sua contraxerat, liberum. Velim quæras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit: quàm acerbos sibi, quàm mihi ipsi socero non honestos. Itaque neque ego nunc hispaniensem casum expecto; de quo mihi exploratum est, ita esse, ut tu scribis: nec quidem astutè cogito. Si quando erit

civitas, erit profectò nobis locus; sin autem non erit, in eadem solitudines tu ipse (ut arbitror) venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortassè vaticinor, et hæc omnia meliòres habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant, adolescente me. Eos ego fortassè nunc imitor, et utor ætatis vitio. Vefim ita sit. Sed tamen togam prætextam texti Oppio, puto te audisse. Nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Hæc aspersi, ut scires, me tamen in stomacho solere ridere. De Dolabella, quod scripsi, suadeo videas, tanquam si res tua agatur. Extremum illud erit; nos nihil turbulenter, nihil temerè faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos, liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra, et tua fides postulabit. Vale. *Lib. 2, ep. 16.*

NOTAS.

- Ratio: la razon: el entendimiento.
 Obdurusset: hubiere criado callo.
 Quod ipse: el órden es: ut non putem, te non videre id, quod ipse videam.
 Ab excitata: de un hombre que está en su auge, como César, á otro caído, como Pompeyo.
 Hæc pompa: á Ciceron que habia sido deelarado General (Imperator) por su ejército, le precedian por honra lictores cuando salia en público; llevando en los manojos de varillas ó fasces, ramos de laurel.
 Vocales: le murmuraban algunos.
 Navigare: para irme á juntar con Pompeyo.

- Specula: esperancilla.
 Hispaniensem: el suceso de la guerra, que César habia ido á hacer á las Españas contra los Lugartenientes, que allí tenia Pompeyo.
 Desperationes: cuando Ciceron era mozo hubo en Roma las guerras civiles entre Sila y Mario.
 Togam: el consulado.
 Dibaphum: la toga dos veces teñida: da á entender, que pretendia el Augurato.
 Infector: el tintorero: significa, que le falta favor para el logro.
 Aspersi: estas noticillas te doy de paso.
 In stomacho: en medio del sentimiento.
 In terris: da algun indicio de que se irá con Pompeyo.

CARTA III.

ARGUMENTO.

Se disculpa con Sextio de no haberle escrito antes, y le anima á llevar con paciencia su destierro.

M. T. C. P. Sextio P. filio S. D.

Non oblivione amicitia: nostræ, neque intermissione consuetudinis meæ superioribus temporibus ad te nullas litteras misi; sed quòd priora tempora in ruinis reipublicæ, nostrisque jacuerunt; posteriora autem me à scribendo tuis injustissimis, atque acerbissimis incommo-dis retardarunt. Cum verò et intervallum jam satis longum fuisset, et tuam virtutem, animi-

que magnitudinem diligentius essem mecum recordatus, non putavi esse alienum institutis meis hæc ad te scribere. Ego te, P. Sexti, et primis temporibus illis, quibus in invidiam abrens, et in crimen vocabare, defendi: et cum in tui familiarissimi iudicio, ac periculo tuum nomen conjungeretur, quam potui accuratissime te tamquam causam tutatus sum; et proxime recenti adventu meo, cum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si adfuissem; tamen nulla re salutis tuæ defui: quumque eo tempore invidia annonæ, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicii, multaque alia reipublicæ vitia plus, quam causa ipsa, veritasque, valuisent; Publio tuo neque opera, neque consilio, neque labore, neque gratia, neque testimonio defui. Quamobrem, omnibus officiis amicitiae diligenter à me, sanctèque servatis, ne hoc quidem prætermittendum esse duxi, te ut hortarer, rogaremque, ut et hominem te, et virum esse meminisses; id est, ut communem, incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrum, neque præstare ullo pacto potest, sapienter ferres: et dolori fortiter, ac fortunæ resisteres; cogitaresque in nostra civitate, et ceteris, quæ rerum potitæ sunt, multis fortissimis, atque optimis viris, injustis iudiciis, tales casus incidisse. Illud utinam ne verè scriberem, ea te republica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet. De tuo autem filio, vereor, ne si nihil ad te scripserim debitum e-

jus virtuti videar testimonium non dedisse: sin autem omnia quæ sentio, præscripserim, ne refricem meis litteris desiderium, ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissimè facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicumque erit, tuam esse tecum esse duces. Nec enim minus nostra sunt, quæ animo complectimur, quam quæ oculis intuemur. Quamobrem et illius eximia virtus, summusque in te amor magnæ tibi consolationi debet esse, et nos ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus, semperque pendemus, et maxime animi tui conscientia, cum tibi nihil meritò accidisse reputabis: et illud adjunges, homines sapientes turpitudine, non casu, et delicto suo, non aliorum injuria commoveri. Ego et memoria nostræ veteris amicitiae, et virtute, atque observantia filii tui monitus, nullo loco deero neque ad consolandum, neque ad levandum fortunam tuam. Tu siquid ad me fortè scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitre. Vale. *Lib. 5, ep. 17.*

NOTAS.

- Priora: *el tiempo en que Ciceron estuvo desterrado.*
- Posteriora: *en que lo estaba Sexto.*
- Tui: *Milon.*
- Adventu: *del destierro.*
- Invidia: *por el aborrecimiento en que habias incurrido, por razon de los comestibles.*
- Neque præstare: *ni asegurar que no la vendrá.*
- Refricem: *refresque, avive.*

CARTA IV.

ARGUMENTO.

Dícele á Trebiano que no le consoló, por saber llevaba con constancia sus trabajos. Asegúrate que saldrá presto de ellos; y le ofrece aprovechar cualquier momento favorable para su alivio.

M. T. C. Trebiano S. D.

Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi invenirem. Tali enim tempore aut consolari amicorum est, aut polliceri. Consolatione non utebar, quòd ex multis audiebam, quàm fortiter, sapienterque ferres injuriam temporum, quàmque te vehementer consolaretur consciencia factorum, et consiliorum tuorum. Quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te scio semper esse versatum: idque ut facias, etiam, atque etiam te hortor. Simul et illud tibi, homini peritissimo rerum, et explorum, et omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minùs fortassè, quàm vellem, at in rebus, atque usu plùs etiam, quàm vellem versatus, spondeo tibi, acerbitem istam, et injuriam non diuturnam fore. Nam et ipse, qui plurimùm potest, quotidie mihi delabi ad æquitatem, et ad rerum naturam videtur: et ipsa causa ea est, ut jam simul cum republica, quæ in perpetuum jacere non potest, necessariò reviviscat, atque recreetur: quotidie fit aliquid

lenius, et liberalius, quàm timebamus. Quæ quoniam in temporum inclinationibus sæpe parvis posita sunt; omnia momenta observabimus, neque ullum prætermittimus tui juvandi, et levandi locum. Itaque illud alterum quod dixi, litterarum genus quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim. Id re, quàm verbis, faciam libentiùs. Tu velim existimes, et plures te amicos habere, quàm qui in isto casu sint, ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim, et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas, et magnum; quod est in uno te. Quæ sunt in fortuna, temporibus regentur, et consiliis nostris providebuntur. Vale. *Lib. 6, ep. 11.*

NOTAS.

Temporum: *en que todo lo dominaba César.*
Ipse qui: *César.*
Causa: *la causa de los pompeyanos.*

CARTA V.

ARGUMENTO.

Escribe á Caton las noticias que tuvo de una invasion de los Parthos en tierras del pueblo Romano, y las causas por que no envia cartas, avisando de ello al Senado..

M. T. C. Imperator M. Catoni S. D.

Cum ad me legati, missi ab Antiocho Comageno, venissent in castra ad Iconium ante

diem illi non. sep., iique mihi nuntiassent, Regis Parthorum filium, quocum esset nupta Regis Armeniorum soror, ad Euphratem cum maximis Parthorum copiis, multarumque præterea gentium magna manu venisse, Euphratemque jam transire cœpisse; dicitque, Armenium Regem in Cappadociam impetum esse facturum; putavi pro nostra necessitudine me hoc ad te scribere oportere. Publicè propter duas causas nihil scripsi: quòd et ipsum Comagenum legati dicebant ad Senatum statim nuntios, litterasque misisse; et existimabam, M. Bibulum Proconsulem, qui circiter id. sex. ab Epheso in Syriam navibus profectus erat, quòd secundos ventos habuisset jam in provinciam suam pervenisse: cujus litteris omnia certiora perlatum iri ad Senatum putabam. Mihi ut in ejusmodi re, tantoque bello, maximè curæ est, ut, quæ copiis, et opibus tenere vix possumus, ea mansuetudine, et continentia nostra, sociorum fidelitate teneamur. Tu velim, ut consueti, nos absentes diligas, et defendas. Vale.
Lib. 15, ep. 3.

NOTAS.

Publicè: *al Senado.*

Continentia: *moderacion.*

CARTA VI.

ARGUMENTO.

Discúlpase de no haber asistido al Senado en un dia, en que podia en el favorecer á Planco, porque M. Antonio tenia gente armada en él.

M. T. C. T. Planco Imperatori Consuli designato S. D.

Meum studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuò in Senatum, aut honestè venire potuissem. Sed nec sine periculo quisquam, liberè de republica sentiens, versari potest in summa impunitate gladiatorum: nec nostræ dignitatis videtur esse, ibi sententiam de republica dicere, ubi me et meliùs, propriis audiant armati, quàm Senatores. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium, neque studium meum desiderabis: ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, umquam deero ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ. In iis autem rebus, quæ nihilominus, ut ego absim, confici possunt, peto à te, ut me rationem habere velis et salutis, et dignitatis meæ. Vale.
Lib. 10, ep. 2.

NOTAS.

Pro: *como pide nuestra amistad.*

Rationem: *tenga cuenta con mi vida.*

CARTA VII.

ARGUMENTO.

Habla de la resolucion, que tomaron Ciceron y Casio de dejar la guerra despues que fue vencido Pompeyo en los campos de Farsalia.

M. T. C. C. Cassio S. D.

Etsi uterque nostrum, spe pacis, et odio civilis sanguinis, abesse à belli pertinacia voluit, tamen, quando ejus consilii princeps ego fuisse videor, plus fortassè tibi præstare ipse debeo, quàm à te expectare. Etsi, ut sæpe soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum, et item mecum tuus adduxit utrumque nostrum ad id consilium, ut uno prælio putarem, si non totam causam, at certè nostrum judicium definiri convenire. Neque quisquam hanc nostram sententiam verè umquam reprehendit præter eos, qui arbitrantur, melius esse deleri omnino rempublicam, quàm imminutam, et debilitatam manere. Ego autem ex interitu ejus nullam spem scilicet mihi proponebam, ex reliquiis magnam. Sed ea sunt consequuta, ut magis mirum sit accidere illa potuisse, quàm nos non vidisse ea futura, nec, cum homines essemus, divinare potuisse. Equidem fateor, meam conjecturam hanc fuisse, ut illo quasi quodam fatali prælio facto, et victores communi saluti consulere vellent, et victi suæ. Utrumque autem positum esse arbitrabar in ce-

leritate victoris. Quæ si fuisset, eandem clementiam experta esset Africa, quam cognovit Asia, quam etiam Achaja, et (ut opinor) ipso legato, ac deprecatore. Amissis autem temporibus, quæ plurimum valent, præsertim bellis civilibus, interpositus annus alios induxit, ut victoriam sperarent, alios, ut ipsum vinci contemnerent. Atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet. Quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello ad-junctum iri, aut nescio quem istum Pharnacem Asiæ terrorem illaturum putaret? Nos tamen in consilio pari, casu dissimili usi sumus. Tu enim eam partem petisti, ut et consiliis interesses, et (quod maxime curam levat) futura animo prospicere posses. Ego qui festinavi, ut Caesarem in Italia viderem, (sic enim arbitrabamur) eumque multis honestissimis viris conservatis redeuntem, ad pacem currentem, ut ajunt incitarem, ab illo longissimè et absum, et abfui. Versor autem in gemitu Italiæ, et in urbis miserrimis querelis: quibus aliquid opis fortassè ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte ferre potuisset, si auctor affuisset. Quare velim pro tua erga me perpetua benevolentia, scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid expectandum, quid agendum nobis existimes. Magnè erunt mihi tuæ litteræ: atque utinam primis illis, quas Luceria miserar, paruissem! sine ulla enim molestia dignitatem meam retinuissem. Vale. *Lib. 15, ep. 15.*

NOTAS.

Definiri: *decidirse.*
 Illo: *la batalla de Farsalia.*
 Ipso: *César.*
 Ipsum vinci: *el ser vencidos.*
 Pharnacem: *hijo de Mitidrates rey del Ponto, á quien venció César luego que le dió la batalla: la cual refiriendo él mismo, dijo: veni, vidi, vici.*

LIBRO VIII.

De las cartas de diferentes asuntos.

CARTA PRIMERA.

ARGUMENTO.

Alaba á Trebacio, porque ya tiene constancia en mantenerse con César: pidele le envíe noticias de la guerra gálica; y le zumba porque le escribió en borrador por miseria.

M. T. C. Trebatio S. D.

Accepi á te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas; in quibus me cetera delectarunt: significabant enim, te istam militiam jam firmo animo ferre, et esse fortem virum, et constantem. Quæ ego paulisper in te ita consideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis ut desiderio nostri te æs-

tuare putarem. Quare perge, ut cœpisti: forti animo istam tolera militiam. Multa (mihi crede) assequere. Ego enim renovabo commendationem; sed tempore. Sic habeto, non tibi majori esse curæ, ut iste tuus á me discessus fructuosissimus tibi sit, quàm mihi. Itaque, quando vestræ cautiones infirmæ sunt, Græculam tibi msi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione gallici belli certiore facias. Ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera bellè: illud miror. Quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu scribit? Nam, quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam; sed miror quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quàm hæc exscribere: nisi fortè tuas formulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas, nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi suppeditare? jam ista tua culpa est, qui verendum tecum extuleris, et non hic nobiscum reliqueris. Ego te Balbo, cum ad vos proficiscetur, more romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus. Eram enim abfuturus mense aprilis. Has litteras scripsi in Pomptino, cum ad villam M. Æmilii Philemonis divertissem: ex qua jam audieram fremitum clientium meorum; quos quidem tu mihi conciliasti. Nam Ulubris, honoris mei causa, vim maximam rannuncolorum se commosse constabat. Cura ut valeas. vi idus aprilis, de Pomptino.

Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, conscidi innocentem: nihil enim habebat, quod non vel in concione rectè legi posset. Sed et Arruntius ita te mandasse ajebat, et tu adscriperas. Verum illud esto. Nihil te ad me postea scripsisse demiror, præsertim tam novis rebus. Vale. *Lib. 7, ep. 13. Laudatoria.*

NOTAS.

Cetera: lo demas, fuera de haberme escrito muchas cartas, que eran copias unas de otras: como se ve mas abajo: sed ut ad, &c.

Estuare: estabas en brasas.

Mei: de mi puño propio.

Ignavissimo: dice, que eras mas bien á los cobardes, y es porque, quanto menos hacen, tanto mas libre tienen la atencion.

Palimpsesto: en pergamino ya escrito, y borrado.

Exscribere: trasladar.

Ranunculorum: llama á la gente de aquel pais ranacuajos, por estar lleno de lagunas.

CARTA II.

ARGUMENTO.

Alaba á Dolabella por haber derribado la columna, que se habia levantado en honor de César.

M. T. C. C. Dolabellæ Consuli S. D.

Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, satisque ex ea magnam lætitiã, voluptatemque capiebam; tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgò hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni (convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in hæc loca conveniant; præterea ex municipiis frequentes necessarii mei) quin omnes, cum te summis laudibus ad cælum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. Negant enim, se dubitare, quin tu meis præceptis, et consiliis obtemperans, præstantissimum te civem, et singularem Consulem præbeas. Quibus, ego, quamquam verissimè possum respondere, te, quæ facias, tuo judicio, et tua sponte facere, nec cujusquam egere consilio; tamen neque planè assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis à meis consiliis profecta videatur, neque valde nego. Sum enim avidior etiam, quàm satis est, gloriæ. Est tamen non alienum à dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiundis Nestorem: mihi verò gloriosum, te juvenem Consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinæ meæ. L. quidem Cæsar cum ad eum ægrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus; tamen ante quàm me planè salutavit, oh! mi Cicero, inquit, gratulor tibi cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, jam salvi esse possemus. Dolabella verò tuo et gratulor, et gratias ago; quem quidem, post te Cou-

sulem, solum possumus verè Consulem dicere. Deinde multa de facto, ac de re gesta: tum nihil magnificentius, nihil præclariorum actum unquam, nihil reipublice salutariorum. Atque hæc una vox omnium est. A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ suas cernere, meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiari. Quamquam, mi Dolabella, (hæc enim jocatus sum) libentius omnes meas, si modò sunt aliquæ meæ laudes, ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauerim ex tuis. Nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti: tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim (mihi crede) virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi, ut scis, M. Brutum, propter ejus summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem, atque constantiam: tamen idibus martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi jam pridem cumulatam esse videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Quare quid est, quod ego te hortor ut dignitati, et gloriæ servias? proponam tibi claros viros; quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipsum. Te imitari oportet; tecum ipse certes. Nec licet quidem tibi jam tantis rebus gestis, non tui simi-

lem esse. Quod cum ita sit, hortatio non est necessaria; gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod aut scio, an nemini, ut summa severitas animadversionis non modò non invidiosa, sed etiam popularis esset, et cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuæ; sed contigit magnitudine tum animi, tum etiam ingenii, atque consilii. Legi enim concionem tuam: nihil illa sapientius. Ita pedetentim, et gradatim tum accessus à te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. Liberasti igitur et urbem periculo, et civitatem metu: neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum: quo facto intelligere debes, in te repositam esse rempublicam, tibi que non modò tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, à quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quoniam rempublicam, nosque conservas, fac ut diligentissimè te ipsum, mi Dolabella, custodias. Vale. *Lib. 9, ep. 14. Laudatoria.*

NOTAS.

Loca: *Vayas.*

Præbeas: *te portes como, &c.*

Alumnum: *discipulo.*

Multa: *habló largamente.*

Atque: *y todos á una voz dicen lo mismo.*

Cernere: *partir contigo, ir á medias contigo.*

Idibus: día en que M. Bruto, y los otros conjurados mataron á César en el Senado.

CARTA III.

ARGUMENTO.

Alaba á Bruto para mover á Casio á seguir su ejemplo.

M. T. C. Cassio S. D.

Hyemem credo adhuc prohibuisse, quominus de te certum haberemus, quid ageres, maximeque ubi esses. Loquebantur omnes tamen, credo, quod volebant, in Syria te esse, habere copias. Id autem eò facilius credebatur, quia simile vero videbatur. Brutus quidem nos ter egregiam laudem est consecutus. Res enim tantas gessit, tamque inopinatas, ut eæ, cum per se gratæ essent, tum gratiores propter celeritatem. Quòd si tu ea tenes, quæ putamus; magnis subsidiis sulta respublica est. A prima enim ora Græciæ usque ad Ægyptum, optimorum civium imperiis muniti erimus, et copiis. Quamquam, nisi me fallebat, res sic se habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur; qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliquum fore videbatur. Parvis omnino jam copiis obsidebatur, quòd magno præsidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternæ noster Hirtius: ad Forum Cornelium Cæsar, uterque cum firmo exercitu: magnasque Romæ Pansa copias ex

delectu Italiæ comparat. Hyems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil, nisi consideratè, ut mihi crebris litteris significat, acturus videbatur. Præter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus studiosissimam reipublicæ. Tuos etiam clientes transpadanos mirificè conjunctos cum causa habebamus. Erat firmissimus senatus, exceptis consularibus: ex quibus unus L. Cæsar firmus est, et rectus. Servillii Sulpicii morte magnum præsidium amisimus. Reliqui partim inertes, partim improbi: nonnulli invident eorum laudi, quos in republica probari vident. Populi verò Romani, totiusque Italiæ mira consensio est. Hæc erant ferè quæ tibi nota esse vellem. Nunc autem opto, ut ab istis Orientis partibus virtutis tuæ lumen eluceat. Vale. *Lib. 12, ep. 5.*

NOTAS.

- Obsidebatur: por M. Antonio.
- Conjunctos: unidos á nuestro partido.
- Consensio: union

CARTA IV.

ARGUMENTO.

Dicele á Valerio, que por qué no le ha de dar el gusto de llamarle Jurisconsulto, como lo hace en el sobrescrito: lo que dicen de él los que vienen de donde está, y que de la vuelta presto.

M. T. C. Lucio Valerio Jurisconsulto S. D.

Cur enim tibi hoc non gratificer, nescio; præsertim cum his temporibus audacia pro sapien-

tia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris litteris uti, et nos aliquando revisas: et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quàm istic, ubi solus sapere videare. Quamquam qui istinc nunc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quòd nihil respondeas; partim contumeliosum, quòd malè respondeas. Sed jam cupio tecum coram jocari. Quare fac, ut quamprimum venias: neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus, salvum te venisse, gaudere. Nam illò si veneris, tamquam Ulysses, cognosces tuorum neminem. Vale. *Lib. 1, ep. 10. Jocosa.*

CARTA V.

ARGUMENTO.

Chancéase con Trebatio con ocasion de haber escrito que estaba con César en el concepto de gran Jurisconsulto. Dicele tambien que ha escrito á este nuevamente; recomendándole que le avise del efecto de su recomendacion, y que, no siguiéndosele grandes ventajas de mantenerse con César, se restituuya á Roma.

M. T. C. Trebatio S. D.

Legi tuas litteras, ex quibus intellexi, te Cæsari nostro valde jurisconsultum videri. Est quòd gaudeas, te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quòd si in Britanniam quoque profectus esses; profectò nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Verumtamen (rideamus licet; sum enim à te invitatus) subinvideo tibi, ultrò

te etiam arcessitum ab eo, ad quem ceteri, non propter ejus superbiam, sed propter occupationes, adspirare non possunt. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus; quæ meherculè mihi non minori curæ sunt, quàm meæ. Valde metuo, ne frigeas in hibernis. Quamobrem camino luculento utendum censeo. Idem et Mucio, et Manilio placebat, præsertim qui sagis non abundares: quamquam vos nunc istic satis calere audio. Quoquidem nuntio valde meherculè de te timueram. Sed tu in re militari multò es cautior, quàm in advocationibus, qui neque in Oceano natære volueris, studiosissimus homo natandi: neque spectare esedarios, quem antea ne andabatam quidem defraudare poteramus. Sed jam satis joci sumus. Ego de te ad Cæsarem quàm diligenter scripserim, tute scis; quàm sæpe, ego. Sed meherculè jam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis, meique amatissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen his litteris, quas proximè dedi, putavi esse hominem commonendum. Id feci. Quid profecerim, facias me velim certiores: et simul de toto statu tuo, consiliisque omnibus. Seire enim cupio, quid agas, quid expectes, quàm longum istum tuum discessum à nobis futurum putes. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati, te esse sine nobis, si tibi esse id emolumentum sciam. Sin autem id non est, nihil duobus nobis est stultius: me, qui te non Romam attraham: te,

qui non huc advoles. Una meherculè nostra vel severa, vel jocosa congressio pluris erit, quàm non modo hostes, sed etiam fratres nostri Ædui. Quare omnibus de rebus fac ut quamprimum sciam. *Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.* Vale. Lib. 7, ep. 10 jocosa.

NOTAS.

Es quod: bien te puedes alegrar; le trata de ignorante.

Ab eo: César.

Camino: grandes lumbres.

Sagis: capotes de soldados: le trata de pobre.

Calere: entras en calor con los ataques de los enemigos.

Advocationibus: defensas.

Natare: le trata de tímido, porque no quiso pasar con César á la gran Bretaña.

Andabatam: se llamaban Andabatæ los que peleaban con los ojos vendados: y el sentido es, que siendo tan amigo de espectáculos Trebacio, que ni aun podian apartarle del espectáculo de los Andabates, le da miedo mirar los carros de guerra Británicos.

Hominem: César.

Congressio: conversacion.

Fratres: pueblos de la Francia muy amigos de los ramanos, y por eso llamados hermanos.

CARTA VI.

ARGUMENTO.

Con ocasion de haberle dicho Ciceron, que su amigo Trebacio se habia hecho sectario de Epicuro, el qual queria que cada uno atendiese á su gusto, y no se metiese á gobernar la República, y sentia que los Dioses no cuidaban de las cosas humanas, se chancea con él en esta carta, trayendo á propósito varias fórmulas del derecho.

M. T. C. A. Trebatio S. D.

Mirabar, quid esset, quòd tu mihi litteras mittere intermisisses. Indicavit mihi Pansa-meus, Epicureum te esse factum. O castra præclara! Quid tu fecisses, si te Tarentum, et non Samarobrivam misissem? Jam tum mihi non placebas, cum idem intuebare, quod et Titius, familiaris meus. Sed quonam modo jus civile defendes, cum omnia tua causa facias, non civium? Ubi porrò illa erit formula fiduciæ, *Ut inter bonos benè agier oportet?* Quis enim est bonus, qui facit nihil, nisi sua causa? Quod jus statues *communi dividundo*, cum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua metiuntur? Quomodò autem tibi placebit *Jovem lapidem* jurare, cum scias Jovem iratum esse nemini posse? Quid fiet porrò populo Ulubrano, si tu statueris, *politeesthai* non oportere? Quare, si planè à nobis deficiis molestè fero: sin Pansæ assentari commodum

est, ignosco: modò scribe aliquando ad nos, quid agas; et à nobis, quid agi, quid fieri, aut curari velis. Vale. *Lib. 7, ep. 12 jocosa.*

NOTAS.

Castra: bella campaña has hecho.

Tarentum: ciudad deliciosa de la Italia.

Idem: el interes, y el deleite.

Jovem: jurar por un Júpiter de piedra: pues el verdadero no cuida de las cosas de acá abajo en sentir de Epicuro.

Ulubrano: de donde era Trebacio.

Politeústhai: lat. administrare rempublicam: gobernar la república.

A nobis: si nos dejas en un todo, si abandonas la doctrina de los Académicos, que yo sigo.

Pansse: era sectario de Epicuro.

CARTA VII.

ARGUMENTO.

Dale la razon de no haberle escrito: y se chancea con él, alegándole ciertas fórmulas del derecho.

M. T. C. Trebatio S. D.

Adeone me injustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quòd parum mihi constans, et nimium cupidus decedendi viderere, obeamque causam me arbitrare litteras ad te jamdiu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit: neque alia fuit ulla causa intermissionis littera-

rum, nisi quòd, ubi esses, planè nesciebam. Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. Audi, mi Testa: utrum superiorem te pecunia facit, an quòd te imperator consulit? Moriar, ni, quæ tua gloria est, puto, te malle à Cæsare consuli, quam inaurari. Si verò utrumque est, quis te feret, præter me, qui omnia ferre possum? Sed, ut ad rem redeam, te istic invitum non esse, vehementer gaudeo: et ut illud erat molestum, sic hoc est jucundum. Tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit. Nam, ut audio, istic

Non ex jure manu concertum, sed magis ferro rem repetunt.

Et tu soles ad vim faciendam adhiberi? Neque est, quòd illam exceptionem in interdicto pertimescas, quod tu prior vi hominibus armatis non veneris. Scio enim te non esse procacem in lacessendo. Sed ut ego quoque te aliquid de nostris cautionibus admoneam, Treviros vites censeo. Audio capitales esse. Mallem, auro, argento, ære, essent. Sed aliàs jocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quàm diligentissimè. A. d. IV non. mart. Vale.

Lib. 7, ep. 13 jocosa.

NOTAS.

Non ex: no recobran lo suyo por la via de la justicia, sino por la fuerza de las armas.

Treviros: hay equívoco en esta palabra, que significa unos pueblos feroces de la Galia Belgica, y tambien los triunviros, que habia en

104 *Cartas de Ciceron*
Roma para conocer las causas capitales, y
acuar moneda.

CARTA VIII.

ARGUMENTO.

Dicele á Celio que no quiere que le escriba noticias vulgares, ni aun particulares pasadas, ó presentes, sino de lo venidero: inclinale á favor de Pompeyo, y le pide lo que pidió en la antecedente á Curion.

M. T. C. Proconsul M. Celio Rufo S. D.

Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata, et Chresti compilationem mitteres, et ea, quæ nobis, cum Romæ sumus, narrare nemo audeat? Vide quantum tibi meo iudicio tribuam (nec meherculè injuria: politicóteron enim te ad adhuc neminem cognovi) ne illa quidem curo mihi scribas, quæ maximis in rebus reipublicæ geruntur quotidie; nisi quid ad me ipsum pertinebit. Scribent alii: multi nuntiabunt: perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec præterita, nec præsentia abs te, sed, ut ab homine longè in posterum prospiciente futura expecto: ut ex tuis litteris cum formam reipublicæ viderim, quale ædificium futurum sit, scire possim. Neque tamen adhuc habeo, quod te accusem. Neque enim fuit, quod tu plus providere posses, quàm quis nostrum, in primisque ego, qui cum Pompejo complu-

Libro octavo. 105

res dies nullis in aliis, nisi de republica, sermonibus, versatus sum: quæ nec possunt scribi, nec scribenda sunt. Tantum habeto, civem egregium esse Pompejum, et ad omnia, quæ providenda sunt in republica, et animo, et consilio paratum. Quare da te homini, complectetur, mihi crede. Jam iidem illi et boni, et mali cives videntur, qui nobis videri solent. Ego, cum Athenis decem ipsos dies fuisset, multumque mecum Gallus noster Caninius; proficiscebam inde pridie non. Quinct. cum hoc ad te litterarum dedi. Tibi cum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis, quàm ne tempus nobis provinciæ prorogetur. In eo mihi sunt omnia. Quid, quando, et quo modo, et per quos agendum sit, tu optimè constitues. Vale. *Lib. 2, ep. 8 objurgatoria.*

NOTAS.

Quid? Quæ? ¿Es eso lo que yo te encargué? te dije yo que me escribieras qué pares habian salido de Gladiadores, qué dilaciones habia habido de los dias de comparecer en juicio, los robos de Cresto, y otras cosas de este jaez?

Politicóteron: lat. reipublicæ peritioem: mas político, mas inteligente en los negocios del Estado.

Ipsos: justos, ni mas ni menos.
Caninius: sup. fuisset.

CARTA IX.

ARGUMENTO.

Da en cara á Antonio con su ingratitud á los muchos favores que le debia: ofrece sin embargo continuarlos, si enmienda su correspondencia, y le recomienda á Atico.

M. T. C. C. Antonio M. filio Imperatori S. D.
 Etsi statueram nullas ad te litteras mittere, nisi commendatitias (non quòd eas intelligerem satis apud te valere; sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra conjunctione immutatum esse ostenderem) tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum, et officiorum maximè conscius, tui cupidus, nostri amantissimus ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi; præsertim cum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat. Omnia enim à me in te profecta sunt, quæ ad tuum commodum, quæ ad honorem, quæ ad dignitatem pertinerent. Pro his rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis. Contra etiam esse aliquid abs te profectum, ex multis audivi (nam comperisse me non audeo dicere: ne fortè, id ipsum verbum ponam, quod abs te ajunt, falsò in me solere conferri) sed ea, quæ ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minùs molesta fuerunt, quàm ex meis

litteris cognoscere. Meus in te animus quàm singulari officio fuerit, et Senatus, et populus Romanus testis est. Tu, quàm gratus erga me fueris, ipse existimare potes; quantum mihi debeas, ceteri existiment. Ego quæ tua causa antea feci, voluntate sum adductus, posteaque constantia. Sed reliqua (mihi crede) multò majus meum studium, majoremque gravitatem, et laborem desiderant. Quæ ego si non profunderè, ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo: sin autem ingrata esse sentiam, non committam, ut tibi ipsi insanire videar. Ea, quæ sint, et cujusmodi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius causa confido te omnia esse facturum; tamen abs te hoc petam, ut, si quid residet in te amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.
 Lib. 13, ep. 5 objurgatoria.

NOTAS.

Aliquid: que no estaba en su punto nuestra amistad.

Studiorum: de mi afecto, y buenos officios que por tí hice.

A me: hiee por tí, me debes.

Contra: que en algo has sido contra mí.

Id ipsum: Antonio decia que habia averiguado que Ciceron no le correspondia como amigo.

Constantia: por ir conforme con mi modo de obrar de antes.

Reliqua: lo demas, en que te puedo servir.

CARTA X.

ARGUMENTO.

Planco habia escrito al Senado, aconsejando, que se hiciese la paz con M. Antonio; Ciceron le dice, que no es de hacer, si no deja las armas, y le exhorta con alguna severidad á que se aparte de M. Antonio, y se ponga de parte de la República, pues de no hacerlo así, todos los honores conseguidos se quedarán en solo nombre.

M. T. C. Planco Imperatori Consuli designato
S. D.

Quæ loquutus est Furnius noster de animo tuo in rempublicam, ea gratissima fuerunt Senatui, populoque Romano probatissima. Quæ autem recitatae sunt litteræ in Senatu, nequam consentire cum Furnii oratione visse sunt. Pacis enim auctor eras; cum collega tuus, vir clarissimus, à fœdissimis latronibus obsideretur: qui, aut positis armis pacem petere debent: aut, si pugnantem eam postulant, victoria pax, non pactione parienda est. Sed de pace litteræ vel Lepidi, vel tuæ, quam in partem acceptæ sint, ex viro optimo fratre tuo, et C. Furnio poteris cognoscere. Me autem impulit tui charitas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset, et fratris, Furniique benevolentia, fidelisque prudentia tibi præsto esset futura; vellem tamen mesè quoque auctoritatis pro plurimis nostris necessitudinibus præceptum ad te aliquod pervenire. Crede igi-

tur mihi, Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis (es autem adeptus amplissimos) eos honorum vocabula habituros non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani, et cum Senatus auctoritate conjunxeris. Sejunge te, quæso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum judicium, sed temporum vincula conjunxerunt. Complures in perturbatione reipublicæ consules dicti, quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo extitit in rempublicam consulari. Talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum civium, tui dissimillimorum, societate sejungas: deinde te Senatui, bonisque omnibus auctorem, principem, duccm præbeas: postremò, ut pacem esse judices non in armis positus, sed id abjecto armorum, et servitutis metu. Hæc si et ages, et senties, tum eris non modò consul, et consularis, sed magnus etiam et consul, et consularis. Sin aliter, tum in istis amplissimis nominibus honorum non modò dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Hæc impulsus benevolentia scripsi paulò severius: quæ tu in experiendo ea ratione, quæ te digna est, vera esse cognosces. XIII kal. apr. Lib. 10, ep. 6 disuasoria.

NOTAS.

Consentire: concordar, venir bien.

Collega: D. Bruto sitiado en Modena por M. Antonio.

Quàm: que mal recibida ha sido la carta sobre la paz.

FINIS.